

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 339.91

С. А. ЦИГАНОВ,
*доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету ім. Т. Шевченка,*
А. М. ЯНШИНА,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
Київського університету ринкових відносин*

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано ключові прояви глобалізації та транснаціоналізації економіки у контексті сталого розвитку. Визначено проблеми і перспективи реалізації концепції сталого розвитку в умовах кризи неоліберальної моделі глобалізації.

Ключові слова: сталий розвиток, глобалізація, транснаціоналізація, міжнародні організації.

S. A. TSYGANOV,
*Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Chair of Int. Finances, Inst. of Intern. Relations of
T. Shevchenko National University of Kyiv,*
A. M. YANSHYNA,
*Cand. of Econ. Sci.,
Assoc. Professor of the Chair of Finances and Banking
of Kyiv University of Market Relations*

PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE NEOLIBERAL MODEL OF GLOBALIZATION

The key manifestations of the globalization and the transnationalization of economies in the context of sustainable development are analyzed. The problems and perspectives of a realization of the conception of sustainable development under the crisis of the neoliberal model of globalization are defined.

Keywords: sustainable development, globalization, transnationalization, international organizations.

Проблематика глобалізації, з огляду на її значну багатогранність і суперечливість, широко досліджується науковцями в усьому світі. Економічна глобалізація і транснаціоналізація сприяють посиленню взаємозв'язків між країнами світу, зростанню обсягів міжнародної торгівлі та транскордонних фінансових операцій, розширенню масштабів діяльності ТНК і, водночас, загострюють питання, пов'язані з ефективним природокористуванням і сталим економічним розвитком.

Хоча в нинішніх умовах міжнародні організації, уряди країн світу і суспільні інститути досить активно співпрацюють у напрямі реалізації концепції сталого розвитку, все ж глобалізація і транснаціоналізація економіки, які перманентно прогресують, породжують дедалі нові й нові виклики та суперечності, розв'язання яких вимагає рівномірного врахування екологічних, соціальних та економічних інтересів у процесі розвитку людства. “Третя хвиля” глобалізації “винесла” на порядок денний проблеми, пов’язані зі змінами, що відбуваються у межах світового господарства, і зокрема, у міжнародних економічних відносинах на фоні кризи неоліберальної моделі глобалізації. З огляду на цей факт, принципового значення набувають дослідження найістотніших проявів кризи та виявлення характеру їх відображення у межах концепції сталого розвитку.

Актуалізація проблем сталого розвитку людства великою мірою пов’язана з неоднозначним характером впливу глобалізації та транснаціоналізації на світове господарство і на навколишнє природне середовище. Результат таких суперечностей – активна дискусія у наукових колах, предметом якої є наслідки і перспективи глобалізації та транснаціоналізації економіки, зокрема і у контексті сталого розвитку. Грунтовну роботу у межах окресленої проблематики здійснили В. Белло, З. Бжезинський, О. Білорус, А. Гальчинський, Дж. Маклін, Ю. Остерхаммел, Ю. Пахомов, Н. Пітерссон, Р. Робертсон, Дж. Сорос, Дж. Стігліц, А. Філіпенко та інші.

Основним предметним полем творчих пошуків цих науковців у сфері глобалізації стали ключові атрибути і підходи до вимірів, наслідків і перспектив глобалізаційних процесів, проблеми узгодження економічних та екологічних інтересів, особливості трансформування ролі та функцій суб’єктів міжнародних економічних відносин у ході глобалізації та транснаціоналізації економіки. Тим часом комплексному вивченню особливостей впливу “третьої хвилі” глобалізації на реалізацію концепції сталого розвитку і перешкод, які виникають на шляху впровадження вказаної концепції в умовах кризи неоліберальної моделі глобалізації, належної уваги не приділено, що і визначає актуальність подальшого аналізу окресленого кола питань і мету нашої статті.

У вітчизняній і зарубіжній літературі з проблем глобалізації досить часто пропонуються наукові підходи, що базуються переважно на економічній складовій цього процесу. Так, відомий американський економіст Дж. Стігліц, характеризуючи суть глобалізації, називає її головними проявами знищення бар’єрів на шляху вільної торгівлі та тіснішу інтеграцію національних економік [1, с. 5]. Дж. Сорос, у свою чергу, розуміє під глобалізацією розвиток глобальних фінансових ринків, посилення могутності ТНК і збільшення їх впливу на національні економіки [2, с. 15].

О. Білорус, розкриваючи прояви “третьої хвилі” глобалізації, також зосереджується, насамперед, на економічних аспектах цього процесу: посиленні ролі країн, які розвиваються, у міжнародній торгівлі; маргіналізації країн, які розвиваються; активізації міжнародних міграції та руху капіталу; появи нових країн-глобалізаторів [3, с. 23–24].

Досліджуючи вплив глобалізаційних процесів на економіку Індії, С. Кумарі та Дж. Поплі теж наводять визначення глобалізації, але в дещо вужчому розумінні: глобалізація – інтеграція економік і суспільств шляхом інтенсифікації транскордонних потоків інформації, ідей, технологій, товарів, послуг, капіталу, робочої си-

ли [4]. Подібним до точки зору двох індійських професорів економіки є підхід німецьких науковців Ю. Остерхаммела і Н.П. Пітерссона, які наголошують, що глобалізація забезпечує людей з різних країн сучасними формами споживання та взаємодії і як економічна категорія пов'язана з такими факторами, як експансія, концентрація та активізація економічних відносин у міжнародному масштабі [5, с. 2–5].

М. Стігер у своїх дослідженнях проблем глобалізації робить спробу надати власне комплексне бачення цього процесу і тому аналізує його економічний, політичний і культурний виміри у системі, але при цьому ігнорує питання екологічного виміру [6, с. 37, 56, 69]. У свою чергу, П. Кравчук розкриває суть глобалізації крізь призму її позитивних результатів і негативних наслідків, разом з тим не здійснюючи розподілу глобалізації на виміри, проте водночас незначною мірою торкаючись проблем використання ресурсів. Так, до ключових сприятливих результатів глобалізації він відносить поширення нових технологій і перехід на ресурсозберігаючі технології, тоді як до негативних ефектів від неї — посилення нерівномірності у розвитку країн; нав'язування розвинутими країнами своєї волі; політичну та економічну залежність менш розвинутих країн, зумовлену концентрацією у постіндустріальному світі більшої частини інтелектуального і технологічного потенціалу людства [7, с. 297–299].

Тим часом Т. Козлова виокремлює такі прояви глобалізації: інтелектуалізація господарської діяльності з різким зростанням ролі людського капіталу; зміна технологічного укладу з домінуванням в інфраструктурі господарської діяльності та виробничих процесах інформаційно-комунікаційних систем; руйнування приватної власності через посилення значущості нематеріальних факторів виробництва; відносне знецінювання традиційних технологій та індустріальних комплексів; послаблення регулюючої ролі ряду міжнародних організацій у світовій економіці; розрив у рівнях добробуту багатих і бідних країн, що веде до витіснення останніх на узбіччя світового господарства; формування верхнього, наднаціонального поверху економічної піраміди глобальної економіки, де ключовими гравцями є розвинуті країни, ТНК і МФО [8, с. 370–376].

У контексті наукових підходів до трактування суті глобалізації цілком слушною вважаємо колективну позицію науковців Міжнародного інституту сталого розвитку, які зауважують, що більшість визначень глобалізації зводяться до її розуміння як інтернаціоналізації у глобальному масштабі. Разом з тим фахівці цього інституту наводять класифікацію інших визначень даної економічної категорії, де глобалізація розглядається крізь призму одного з таких понять: міжнародна лібералізація, вестернізація і модернізація, детериторизація та універсалізація. Але у межах усіх цих визначень ігноруються проблеми сталого розвитку [9, с. 3–6].

Дещо іншу позицію пропонують відомі політологи Д. Хелд і А. МакГрю, які аналізують прояви глобалізації у контексті соціуму і характеризують її як вихід соціальної, політичної та економічної діяльності за національні межі у такий спосіб, що рішення, затверджені в одному регіоні планети, впливають на людей в іншому регіоні світу та на інтенсифікацію взаємозв'язків практично в усіх сферах — від економіки до екології [10, с. 2–3].

Схожої думки дотримується А. Гальчинський, розглядаючи глобалізацію як планетарний механізм, який органічно поєднує в собі комунікаційний інструментарій взаємодії, з одного боку, Людини з Людиною, а з другого — Людини і людства взагалі з природою та біосферою [11, с. 17]. Підхід А. Гальчинського вважаємо над-

звичайно актуальним сьогодні. На нашу думку, в умовах жорсткої експлуатації природних ресурсів і кризи неоліберальної моделі глобалізації другу частину наведеного визначення слід взяти за відправну точку для розробки теоретичної основи і головних атрибутів нової хвилі глобалізації, ключовим з яких має стати чітка міжнародна екологічна політика, оскільки сучасні дискусії у межах проблематики глобалізації певною мірою втратили екологічний контекст.

Уперше поняття “сталий розвиток” наводиться у 1987 р. у доповіді “Наше спільне майбутнє”, підготовленій у межах Міжнародної комісії з навколишнього середовища ООН на чолі з прем'єр-міністром Норвегії Г. Г. Брундтланд. Запропоноване у цьому документі визначення характеризує сталий розвиток як розвиток, який задовольняє потреби сучасного покоління, не позбавляючи при цьому наступні покоління можливостей задовольняти власні потреби у майбутньому [12, с. 8]. Тим часом наприкінці ХХ ст., на фоні експлуатації та виснаження природних ресурсів, окреслена проблема не просто актуалізується, – вона починає становити серйозну загрозу не тільки для промислового, але й для біологічного розвитку людства.

Заради об'єктивності та з огляду на новітні реалії світового господарства зауважимо, що сьогодні в окремих країнах проблематика сталого розвитку дещо відійшла на другий план у зв'язку з погіршенням економічних показників і посиленням волатильності в умовах світової фінансово-економічної кризи. Проте навколишнє природне середовище є універсальною категорією, а отже, проблема реалізації концепції сталого розвитку також є міжнародною і вимагає відновлення активних дискусій у цьому напрямі, навіть не зважаючи на економічні негаразди.

Як бачимо, у межах більшості проаналізованих підходів до проявів глобалізації науковці зосереджують увагу на економічному вимірі цього процесу і характеризують його особливості, притаманні переважно для його “третьої хвилі” – неоліберальної моделі: економічний раціоналізм та індивідуалізм, всебічну лібералізацію і дерегуляцію поряд з послабленням ролі держави в економіці, вільну конкуренцію і розвиток міжнародної торгівлі, універсалізацію інструментів втручання держави у процес функціонування економічної системи.

Разом з тим принципово усвідомлювати, що лібералізм в економіці – це суперечливе явище, оскільки, з одного боку, економіка, дійсно, є ефективною лише в умовах свободи; проте, з іншого боку, свобода в економіці надає не тільки імпульс для конкуренції, але й можливість задушення сильним слабкого, підриву ефективності монополізмом, поширення спекуляцій та корупції [13, с. 10].

Вказані суперечливі аспекти лібералізму дають лише загальне уявлення про потенціальні загрози з боку неоліберальної моделі глобалізації, але не пропонують відповіді на запитання, у чому ж саме полягають прояви кризи такої моделі, під якими розуміємо, насамперед, “зловживання” її атрибутами, охарактеризованими вище. Так, сьогодні на зміну вільній конкуренції та свободі економічної діяльності прийшла монополістична конкуренція між ТНК і транснаціональними банками, які витісняють з ринку певну частину малого й середнього бізнесу; ТНК відверто “диктують умови” національним урядам країн, які розвиваються; держави, відмовляючись від окремих економічних функцій, реалізуючи курс на лібералізацію і дерегуляцію, позбуваються одночасно і ряду соціальних обов'язків; раціоналізм та індивідуалізм в економіці, в основі яких фактично лежить “модель

економічної людини” А. Сміта, набули надзвичайного розмаху, а їх дещо спотвореними наслідками стали масове надспоживання, всебічна комерціалізація, домінування меркантильних інтересів виробників над духовними ідеалами та екологічною безпекою.

На наш погляд, сучасні загрози прогресуючої глобалізації економіки для сталого розвитку криються саме у “зловживаннях” атрибутами неоліберальної моделі глобалізації. Йдеться про трансформування ролі міжнародних організацій (тобто про часткову втрату останніми наднаціонального регулятивного впливу і авторитету на міжнародній арені) внаслідок ігнорування окремих ключових рішень міжнародних інститутів найпотужнішими державами світу; небачене досі посилення могутності ТНК; нерівномірний економічний розвиток країн і перенесення шкідливих виробництв з розвинутих країн до країн, які розвиваються, що, по суті, не розв’язує проблему, а тільки змінює її місцезнаходження.

Важливою у світлі останньої тези є також загроза монополярної глобалізації, яка, як справедливо вказує геополітик З. Бжезинський, спричиняє посилення ступеня експлуатації [14, с. 142]. Додамо, що у контексті сталого розвитку на перше місце виходить саме експлуатація ресурсів у країнах, які розвиваються. Близький до позиції З. Бжезинського підхід до монополярної глобалізації пропонує В. Белло у своїй праці “Деглобалізація: ідеї для нової світової економіки”, де він наголошує, що у середині 90-х років ХХ ст. легітимність багатостороннього глобального економічного порядку стала зникати, що, у свою чергу, певною мірою загострило необхідність надання невідкладної допомоги навколишньому середовищу [15, с. 6–7].

Одним з головних проявів кризи неоліберальної моделі глобалізації називають послаблення ролі міжнародних економічних організацій, яке сьогодні є досить суперечливою тенденцією у межах світового господарства. Проблематика сталого розвитку дискутується у межах багатьох міжнародних інститутів, серед яких значущих результатів у цій сфері вдалося досягти ООН, яка виступає головним форумом для обговорення питань такого типу.

Новітнім здобутком ООН у вивченні проблематики сталого розвитку став підсумковий документ зустрічі “Ріо+20” “Майбутнє, якого ми прагнемо”. “Ріо+20” – скорочена назва Конференції ООН зі сталого розвитку, що відбулась у червні 2012 р. у Бразилії та являє собою форум для обговорення і розробки ініціатив у межах концепції сталого розвитку. В цьому документі учасники зустрічі, присвяченій проблематиці “зеленої економіки” у контексті концепції сталого розвитку, викорінення бідності та посилення його інституційних механізмів, задекларували наміри відносно інтенсифікації міжнародного співробітництва з метою подальшої активної імплементації наведеної концепції на всіх рівнях для підтримання продовольчої безпеки і повної зайнятості, соціального захисту населення, безперебійного водопостачання і санітарії, ефективного природокористування тощо.

Важливим кроком у напрямі мінімізації негативних ефектів від глобалізації, що посилюються останнім часом, слід вважати також розробку “Нового покоління” інвестиційних пріоритетів і заходів, покликаних узгодити інвестиційну політику з потребами сталого розвитку (табл.). Центральне місце у межах нових інвестиційних принципів належить проблемам економічного зростання і сталого розвитку, соціально та екологічно етичної поведінки компаній у процесі інвестування, корпоративної соціальної відповідальності.

“Нове покоління” інвестиційних викликів ООН*

Національний рівень інвестиційної політики	
1. Інтеграція інвестиційної стратегії у стратегію загальноекономічного розвитку	а) направлення інвестицій на підвищення продуктивності праці та зміцнення конкурентної позиції на міжнародному ринку б) забезпечення узгодженості інвестиційних цілей із загальними пріоритетами розвитку країни
2. Вбудовування цілей сталого розвитку в інвестиційну політику	а) максимізація позитивних і мінімізація негативних ефектів від інвестицій б) заохочення відповідальної поведінки інвесторів
3. Забезпечення ефективності та адекватності інвестиційної політики	а) створення впливових інститутів, які реалізуватимуть інвестиційну політику б) оцінка впливу інвестицій з точки зору сталого розвитку
Міжнародний рівень інвестиційної політики	
1. Приділення більшої уваги проблемам розвитку у межах Міжнародних інвестиційних угод (МІУ)	а) “політика захисту” для потреб сталого розвитку б) формулювання конкретних положень у межах МІУ та їх узгодження з потребами сталого розвитку
2. Урівноваження прав і обов’язків держав та інвесторів	а) відображення відповідальності інвестора у МІУ б) врахування принципів корпоративної соціальної відповідальності інвестора
3. Системна цілісність МІУ	а) боротьба з білими плямами у території дії та змісті МІУ (зокрема, у питаннях розв’язання інституційних і спірних проблем) б) забезпечення ефективної взаємодії та узгодження інвестиційної політики з іншими видами політики і системами

* Складено авторами на основі [16, с. 25–26].

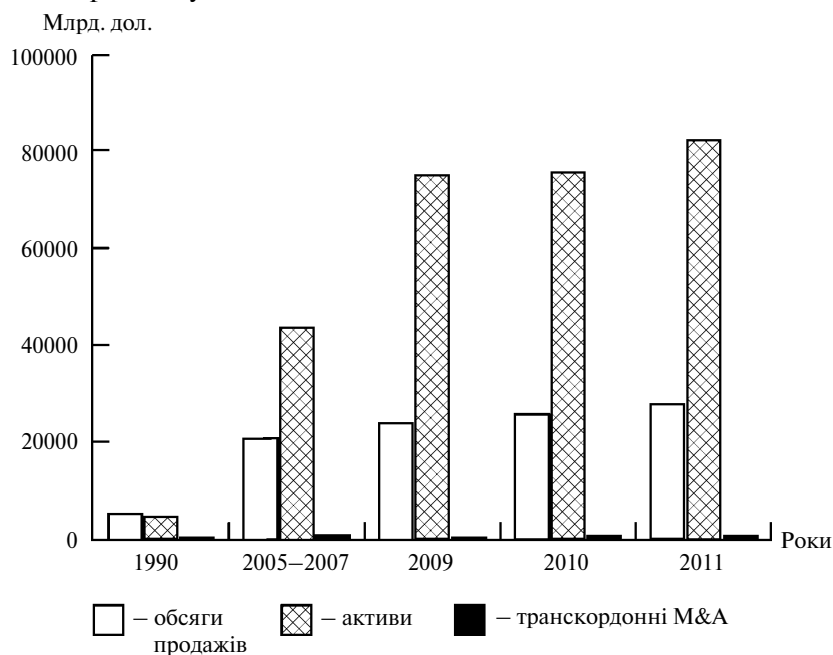
Найістотніша роль у забезпеченні фінансової складової сталого розвитку належить МФО – МБРР, Міжнародній фінансовій корпорації, ЄБРР та ін. Так, Світовим банком, створеним в 1944 р., для кожної галузі окремо розробляється програма, згідно з якою відбувається реалізація концепції сталого розвитку, – “План дій у сільськогосподарській сфері”, “Рамкова угода про розвиток та зміну клімату”, “План дій щодо сталого розвитку інфраструктури”, стратегії діяльності у сфері навколишнього природного середовища, енергетики, транспорту [17].

Фактично підтримка сталого розвитку ООН, а також іншими економічними організаціями і фінансовими інститутами здійснюється за такими трьома основними напрямками: розробка міжнародних правил, кодексів поведінки і програм у сфері сталого розвитку; участь у створенні та фінансуванні проектів, спрямованих на впровадження енергозберігаючих та інших типів новітніх технологій, модернізацію існуючих об’єктів інфраструктури тощо; консультативні послуги, що

полегшують доступ підприємств до кредитних ресурсів і забезпечують промислові компанії необхідною інформацією про використання таких технологій.

Отже, з огляду на вклад міжнародних економічних організацій у процес імплементації концепції сталого розвитку як на національному, так і на глобальному рівнях, можна стверджувати, що міжнародні інститути, які розробляють і втілюють у життя ключові елементи вказаної концепції, досі залишаються провідними суб'єктами міжнародних економічних відносин у цій сфері, незважаючи на загальносвітову тенденцію до часткової втрати міжнародними інститутами впливу на міжнародній арені, що, по суті, є одним з проявів кризи неоліберальної моделі глобалізації. Разом з тим проблемами, що потребують негайного розв'язання в умовах трансформування атрибутів “третьої хвилі” глобалізації, є розпорошення, дублювання і відсутність чіткого розподілу функцій між міжнародними організаціями, що займаються питаннями сталого розвитку.

Наступним проявом кризи неоліберальної моделі глобалізації, який потребує уваги у контексті сталого розвитку, є посилення могутності ТНК і транснаціональних банків. Транснаціоналізація економіки, яка прогресує нині, має ряд проявів та індикаторів. Так, додатна динаміка обсягів продажів та активів закордонних філій ТНК, транскордонних злиттів і поглинань за останні два десятиріччя доводить бурхливе розширення операцій ТНК у глобальному просторі (рис.). Крім того, нарощування кількості та обсягів транскордонних злиттів і поглинань свідчить про концентрацію та централізацію виробництва, які нерідко спричиняють зловживання екологічними і соціальними нормами, а також ігнорування принципів сталого розвитку.

Обсяги продажів, активів закордонних філій ТНК і транскордонних злиттів і поглинань (М&А) у 1990–2011 рр. [16, с. 58]

Транснаціоналізація економіки сприяла бурхливому розвитку міжнародних економічних відносин, розширенню промислового виробництва, викликавши при цьому негативні ефекти, пов'язані з експансіоністською політикою ТНК,

дискримінацією економічних інтересів суб'єктів господарювання приймаючих країн і погіршенням стану навколишнього природного середовища. З огляду на це, досить часто транснаціоналізацію економіки розцінюють як винятково несприятливу тенденцію у контексті концепції сталого розвитку. Тим часом початок XXI ст. ознаменувався істотною активізацією діяльності ТНК у напрямі розширення їх участі у реалізації концепції сталого розвитку.

У процесі залучення транснаціонального бізнесу до впровадження ключових атрибутів сталого розвитку у країнах світу центральна роль належить ООН, яка, зокрема, формує нормативно-правові основи для гармонізації економічних, екологічних і соціальних інтересів у межах діяльності ТНК. Серед найважливіших ініціатив ООН у цій сфері – Принципи відповідального інвестування, Глобальний договір і Фінансова ініціатива Програми ООН з навколишнього середовища, які об'єднують різних суб'єктів міжнародних економічних відносин у їх прагненні до сталого розвитку.

Промисловими ТНК, які здійснили найбільший вклад у реалізацію концепції сталого розвитку, є “Henkel”, “Intel”, “Toyota”, “Mitsubishi Heavy Industries”, “Scania”, “Adidas”, “Siemens”, “L’Oreal”, “Renault”, “Unilever”, “Danone”, H&M, “Samsung”, “Nissan Motor” та ін. Наведемо ряд показових прикладів з цього приводу. Компанія “Henkel” була серед піонерів, які почали активно втілювати у життя вказану концепцію, і у 1991 р. однією з перших підписала Хартію Міжнародної торгової палати про підприємницькі принципи сталого розвитку. У 2010 р. компанія вже розробила власну стратегію сталого розвитку, розраховану на 20 років. Її ключовими орієнтирами стали посилення правил безпеки і покращення умов праці на виробництвах, зниження викидів вуглецю до атмосфери і скорочення використання електроенергії, мінімізація виробничих відходів і зменшення забруднення води [18].

Компанія “L’Oreal” розробила власну довгострокову стратегію сталого розвитку на 2005–2015 рр., у межах якої головну увагу приділено необхідності 50-процентного скорочення викидів вуглецю до атмосфери і споживання води. Дотримуючись зазначених у стратегії цілей, компанія у 2005–2011 рр. зменшила викиди вуглецю на 29,8% і використання води на 22,6% [19, с. 3]. На наш погляд, таких результатів вдалося досягти за рахунок використання альтернативних джерел енергії. Так, “L’Oreal Mexico” у грудні 2011 р. частково перейшла на використання енергії вітру, і сьогодні 84% електроенергії цього підприємства – енергія, отримана у такий спосіб [19, с. 22]. Крім того, у 2012 р. у Мексиці ще один завод “L’Oreal” розпочав виробничу діяльність, яка базується на використанні сонячної енергії.

Щодо фінансових ТНК у межах окресленого питання, то слід виокремити “Credit Agricole”, “Intesa Sanpaolo” і “AXA”, зважаючи на їх численні “сталі” ініціативи. Наприклад, трьома головними напрямками діяльності групи “AXA” у сфері захисту навколишнього природного середовища є сприяння його захисту у межах співробітництва з клієнтською базою; запровадження та реалізація принципів і програм екологічно безпечної організації праці; сприяння сталому розвитку на міжнародному рівні (група “AXA” є учасницею угоди про сприяння захисту навколишнього середовища ООН з 2002 р.) [20].

На нашу думку, на даному етапі участь ТНК у реалізації концепції сталого розвитку являє собою важливий маркетинговий захід і, водночас, невід’ємну скла-

дову поведінки більшості суб’єктів міжнародних економічних відносин, яка формується у межах світового господарства внаслідок посилення загрози екологічної катастрофи.

Висновки

Сьогодні головними суб’єктами реалізації концепції сталого розвитку на міжнародному рівні залишаються міжнародні економічні організації. Ключовими проблемами у цьому контексті є розпорошення і дублювання функцій цих організацій у сфері сталого розвитку, які гальмують і порушують системність у ході реалізації вказаної концепції у глобальному масштабі; загроза монополярної глобалізації та послаблення впливу міжнародних економічних організацій у межах світового господарства в умовах кризи неоліберальної моделі глобалізації, що в комплексі потенціально загострюватиме проблему інституційного забезпечення сталого розвитку світової економіки.

На фоні “третьої хвилі” глобалізації важливими складовими колективної політики міжнародних економічних організацій у сфері сталого розвитку мають стати чіткий розподіл, централізація та узгодження між ними функцій щодо втілення у життя головних компонентів зазначеної концепції. Фактично йдеться про створення спільного довгострокового плану дій провідними міжнародними економічними організаціями з метою уніфікації та систематизації їх діяльності у цій сфері.

Пріоритетними на сучасному етапі слід вважати заходи міжнародних економічних організацій щодо залучення до процесу реалізації концепції сталого розвитку ТНК. Участь промислових підприємств і фінансових інститутів у популяризації та втіленні у життя ключових положень концепції сталого розвитку має відбуватися, насамперед, шляхом запровадження програм екологічно безпечної організації праці; формування систем “екологічного контролю” у межах як фінансових, так і промислових ТНК для оцінки впливу підприємницької діяльності на навколишнє природне середовище (зокрема, крізь призму споживання води, електроенергії, витратних матеріалів та утилізації відходів); створення спеціалізованих фондів для фінансування дослідницьких програм, спрямованих на розв’язання проблем гармонізації економічних, екологічних і соціальних інтересів; сприяння сталому розвитку на міжнародному рівні (участь компаній у програмах ООН та інших міжнародних організацій).

Список використаної літератури

1. *McGillivray A.* A Brief History of Globalization: the Untold Story of Our Incredible Shrinking Planet. — New York : Carroll&Graf Publishers, 2006. — 320 p.
2. *Сорос Дж.* О глобализации ; [пер. с англ. А. Башкирова]. — М. : Изд-во Эксмо, 2004. — 224 с.
3. *Білорус О.Г., Мацейко Ю.М.* Глобальна перспектива і сталий розвиток: (системні маркетингові дослідження). — К. : МАУП, 2005. — 492 с.
4. *Popli G., Kumari S.* Study on the Effects of Globalization and Sustainable Development: India’s Perspective // SSRN Papers. — 2012. — № 2124569. — P. 1.
5. *Osterhammel J., Petersson N.P.* Globalization: A Short History. — Princeton : Princeton University Press, 2005. — 200 p.
6. *Steger M.B.* Globalization: A Very Short Introduction. — Oxford : Oxford University Press, 2003. — 144 p.
7. *Кравчук П.Я.* Сутність та наслідки глобалізації світової економіки // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. — 2008. — № 7. — С. 297–299.

8. Козлова Т.Л. Глобалізація економіки та сучасні трансформаційні процеси світового господарства // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2009. – №15. – С. 370–376.
9. Najam A., Runnalls D., Halle M. Environment and Globalization: Five Propositions // International Institute for Sustainable Development Papers. – 2007. – № 2. – P. 3–6.
10. Held D., McGrew A. Globalization // Anti-globalization: Beyond the Great Divide ; [Second Edition]. – Cambridge : Polity Press, 2007. – 304 p.
11. Гальчинський А. Принципи ноогенезу в контексті вчення В. Вернадського // Економіка України. – 2010. – № 5. – С. 16–29.
12. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. – Oxford, New York : Oxford University Press, 1987. – 400 p.
13. Пахомов Ю. Национальные аспекты реструктуризации глобального пространства // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2012. – № 18. – С. 9–14.
14. Brzezinski Z. The Choice: Global Domination or Global Leadership. – New York : Basic Books, 2004. – 256 p.
15. Bello W.F. Deglobalisation: Ideas for a New World Economy. – London, New York : Zed Books, 2004. – 192 p.
16. World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies / UNCTAD Working Papers. – Geneva : UN Publications, 2012. – 234 p.
17. Офіційний сайт компанії Групи Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.
18. Офіційний сайт компанії Henkel [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.henkel.com>.
19. Sustainable Development Report 2011: The New Era of Sustainable Innovation / L'Oreal Sustainable Development Department. – Paris : Publicis Consultants I Verbe, 2012. – 52 p.
20. Офіційний сайт компанії AXA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.axa.com>.

References

1. McGillivray A. A Brief History of Globalization: the Untold Story of Our Incredible Shrinking Planet. New York, Carroll & Graf, 2006.
2. Soros G. *O Globalizatsii* [On Globalization]. Moscow, Eksmo, 2004. 224 p. [in Russian].
3. Bilorus O.G., Matseiko Yu.M. *Global'na Perspektiva i Stalyi Rozvytok (Systemni Marketologichni Doslidzhennya)* [Global Perspective and Sustainable Development (System Marketological Studies)]. Kyiv, IAMP, 2005. 492 p. [in Ukrainian].
4. Popli G., Kumari S. Study on the Effects of Globalization and Sustainable Development: India's Perspective. *SSRN Papers*, 2012, No. 2124569, p. 1.
5. Osterhammel J., Petersson N.P. *Globalization: A Short History*. Princeton, Princeton Univ. Press, 2005.
6. Steger M.B. *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford, Oxford Univ. Press, 2003.
7. Kravchuk P.Ya. *Sutnist' ta naslidky globalizatsii svitovoi ekonomiky* [Essence and consequences of the globalization of the world economy]. *Nauk. Visn. Volyn. Nats. Univ. im. L. Ukrainky – Sci. Bull. of L. Ukrainka Volyn Nat. Univ.*, 2008, No. 7, pp. 297–299 [in Ukrainian].
8. Kozlova T.L. *Globalizatsiya ekonomiky ta suchasni transformatsiini protsesy svitovogo gospodarstva* [Globalization of an economy and modern transformational processes of the world economy]. *Nauk. Visn. Diplom. Akad. Ukrainy – Sci. Bull. of Diplom. Acad. of Ukraine*, 2009, No. 15, pp. 370–376 [in Ukrainian].
9. Najam A., Runnalls D., Halle M. Environment and Globalization: Five Propositions. *Int. Inst. for Sustain. Devel. Papers*, 2007, No. 2, pp. 3–6.
10. Held D., McGrew A. *Globalization. Anti-Globalization: Beyond the Great Divide*. Cambridge, Polity Press, 2007.
11. Hal'chynskiy A. *Pryntsypy noogenezy v konteksti vchennya V. Vernads'kogo* [Principles of noogenesis in the context of V. Vernadsky's doctrine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2010, No. 5, pp. 16–29 [in Ukrainian].
12. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. – Oxford, New York, Oxford Univ. Press, 1987.

13. Pakhomov Yu. *Natsional'nye aspekty restrukturizatsii global'nogo prostranstva* [National aspects of a restructurization of the global space]. *Nauk. Visn. Diplom. Akad. Ukrainy – Sci. Bull. of Diplom. Acad. of Ukraine*. 2012, No. 18, pp. 9–14 [in Russian].

14. Brzezinski Z. *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. New York, Basic Books, 2004.

15. Bello W.F. *Deglobalisation: Ideas for a New World Economy*. London, New York, Zed Books, 2004.

16. *World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies*. UNCTAD Working Papers. Geneva, UN Publ., 2012.

17. *Ofitsiynyi sait kompanii Grupy Svitovogo banku* [Official site of the World Bank Group company], available at: <http://www.worldbank.org> [in Ukrainian].

18. *Ofitsiynyi sait kompanii Henkel* [Official site of the Henkel company], available at: <http://www.henkel.com> [in Ukrainian].

19. *Sustainable Development Report 2011: The New Era of Sustainable Innovation*. L'Oreal Sustainable Development Department. Paris, Publicis Consultants I Verbe, 2012.

20. *Ofitsiynyi sait kompanii AXA* [Official site of the AXA company], available at: <http://www.axa.com> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19 грудня 2012 р.
